

САРВАР АЗИМОВ

Сайланма

Икки томлик

Биринчи том

ТОШКЕНТ
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1988

КАМАЛАК

Қисса

Саратон. Кун ёнади. Азим шаҳар аҳли сабрсизлик билан оқшомги салқинга кўз тиккан. Зораки, Зарафшондан эсгуси шабада Самарқанд хиёбонларида ўйнаса, жазирама хонадонларга кириб келса, кексалар уйқуси, бола-чақалар ороми тиниқ бўлса... Қароматини қаранг-а, орзу ушалмади: оқшом ҳам дим келди, тун — қиздирилган хумдонга ўхшар, чўнқир, қора осмон пинакда эди.

Янтоққа ағанангадай, ўринда мижғовланган Профессор гўштдор гавдасини гоҳ бир ёққа ташлар, гоҳ иккинчи ёнига ағдарилар; сочиқ ҳўллаб пешонасига босса ҳам, нам чойшаб ёпинса ҳам бўлмади. Диққинафас тун кўзларига мижжа қўндирмас, кўнгли беҳузур, аъзойи бадани зирқирарди.

Саратонда тун совур, сунбулада сув совур, ҳикмати ҳам жоиз чиқмади. Бу етмаганидек, аллақачонлар кечган бир воқеа қуйқуми, янгиланган яра каби дилининг бир бурчагини чимдиб турар, Профессор табиатини қайта-қайта кир қиларди:

«Э, нодон одам, аспирантинг бўлган қиз нарса билан бир ёстиққа бош қўйиб-ку, бир маротаба даврага тушган экансан... Эллик ёшингда-я, вой... Майли, уни кўнгил иши дейлик, орзу-ҳавас бўла қолсин... Энди нега номаъқулчилик тузини ялаб, шўр тумшуғингни ичкилик заққумига тираб олдинг? Хўш, доцентдай баччағарнинг кўча-кўйда маст юриши, ҳатто партбилетини йўқотишгача етиб боришيام орзу-ҳавасга кирадими?! Яна бўзрайганига куясан...

Тўхта! Фараз қилайлик, дайди орзу-ҳавас орқасида эмас, бирон бедаво дард баласига дош беролмасдан шу кўйга тушган бўлса-я? Ҳой, Профессор, хўп фикр қилгин-а, яна журъатинг оқибати хато бўлмасин?.. Ленинграддан қайтганинга-ку атиги бир-бир ярим йил тўлди: янги институт, ноошно одамлар... Хато эмасдир! Партиядан ўчирилишини, кафедрадан ҳайдалишини талаб қилмасдан ўзга иложим йўқ эди ўшанда. Ҳаётини, имонини сабил қилган...»

Шу зайлда, саратон тунининг раҳмсиз азобида аллафурсат кечди. Ниҳоят хонадан чала уйқуга толган одамнинг

шакароб хурраги эшитилди. Аммо уни уйни бошига кўтарган телефон жиринги босиб кетди. Қулоқлари батанг келган Профессор бу «жиринг»ни тушга йўйиб ҳам қутулмади, будильник соатни парқу остига кўмиб ҳам ундан тинчимади. Қимдир ўжарлик билан чақирар эди.

Телефон овози эканига бора-бора қаноат ҳосил этган Профессор «нафаси ўчар» илинжида яна бир палла ўрнидан қўзғалмай кўрди. Бўлмади.

— Оббо-о... Ўжар-ей,— дерди трубкани олишга мажбур бўлган Профессор кўзларини ишқалаб,— ҳа... ким бу, ярим кечани бошига кўтарган? Нима-нима?! Ҳой дейман, намуноча, димоғи шамоллаган тезотар беданадай бидиллайсиз... А-а! Нима-нима?! Ўрнидан турди? Ҳуши ўзида, дейсизми? Барно-я! Офарин!.. Офарин... Мана, йўлга чиқдим. Эҳтиёт қилинглар, бўтам! Мен зудлик билан...

Профессор апил-тапил кийиниб йўлга тушади...

Барно Қаримова, ўттиз ёшларга ҳали бормаган жувон, бундан бир йиллар муқаддам руҳий касалликлар клиникасига келтирилганида, аҳволи мушкул эди. Агарки, кўпчилик беморлар сингари оғзидан боди кириб, шоди чиқса, тўғри келган одамга сапчиса — Барно тақдири Профессорни ошиқча ташвишга солмаган бўларди. Чунки ундайлар дардига даво излаш жўнроқ. Барно Қаримова эса ўзгача бемор; мусичагаям озор бермас, бодомқовоғи остидаги тимқора шахло кўзларини ердан олмас, ийманиб-ҳимраниб теккина ўлтиришни қўймас, кўнгил дафтарини очишга тоқати йўқ. Бунинг устига беморлик тарихига оид маълумотлар ҳам батафсил эмас: ўқиган, эрга теккан, фарзанд кўрган — вассалом.

Профессор ҳаяжонининг яна бир сири бор. Барнони даволашга оҳори тўкилмаган, қалтисроқ эксперимент — 20 кун очлик ва 20 кун парҳез усули ишга солинган. Мутахассислар даврасида жиддийгина мунозара кетмоқда. «Саватни сувдан қачон кўтарармишлар?» қочириғини қилувчилар ҳам йўқ эмас кўринади.

«Тўйнуқдан мўралагандан кўра,— андак асабийлашган қиёфада илдам бораётган Профессор хаёлидан шулар кечар эди, — эшикдан кираверишса бўлмайдими? Ҳайронсан... Бу Содиқ Каримов фожиаси... А, вой? Содиқ Каримов — Барно Қаримова!.. Ундаймасдир. Тасодиф... бу ўхшашлик тасодиф, албатта. Ҳар ҳолда клиникадагилар билишарди-ёв...»

Бу кечинмалар исканжасида минг хаёлга борган Профессор палатага кириб келади:

— Рухсатми?.. Ассалом, Барнонисо!

— Қараса, ланг очиқ дераза ёнида хомушгина ўтирган Барно худди қуюқ булут орасидан чиққан кумуш ойга ўхшарди, шаҳло кўзларида телбаликнинг шарпаси кўринмас, уст-боши саришта. Хонаси эса нечукдир майин атир бўйи билан тўлган.

— Миннатдорчилигимни қандоғ...— дейди-ю, кўнгли тўлиб сўзини давом эттиролмайди Барно.

— У нимаси? Миннат — ҳиммат, деган андиша киши зиммасидаги бурч қаршисида бамисоли тўзон, онагинам.

— Минг қатла раҳмат, Профессор.

— Фараз қилайлик, камина учун, мана шу шифохона мутасаддиси учун сизнинг ўйнаб-кулиб юрувингиздан ортиқ миннатдорчилик бўлмаслигига ишонасизми?

— Одам қадрига етувчи шинавандадан минг ўргилсанг арзийди... Умрингиз чинор бўлсин, Профессор.

— Фараз қилайлик, Барнонисо, онагинам, бир ўтинчим бор... эзмаликка йўймасангиз?

— Айтинг, Профессор.

— Офарин!.. Онагинам, сиз жамилага аёндирки, олимпик кўчасига кирган киши нина билан қудуқ қазувчи демакдир,— ҳамсуҳбати мақсадининг калитини ҳали тополмаган Барно, қалдирғоч қанот қошини чимирганича, «тушунмадим?» назарида Профессорга қараб-қараб қўяр, унинг дўрда лабларидан қочган сўзлар мағзини тезроқ англашга интилар эди.— Шу боисда, агарчандики, малол келмаса, албатта, ҳаётингизга доир баъзи тарихларни билсам, онагинам?

«Нега керак эди?» дегандай, ялт ёнган кўзларида қалб дарди, эзгу сир сояси, уятиш ва пушаймон ҳавоси чатнаган Барно:

— Профессор, мушкул жойидан ушладингиз-ку,— деб юборганини ўзиям сезмай қолади.

— Афв этасиз,— Барнонинг айни вазияти, Профессор назарида, қаттиқ совуқда тарам-тарам чатнаган ойнанинг ўзгинаси эди,— чунон саволимдан кўнглингизга озор етдиғон бўлса сўзламаслигингиз мумкин. Қаминангиз, азбаройи илм, тирик жон манфаати юзасидан...

— Майлиз, айтай... зора кўнглим бўшаса.— Барнонинг момик қўллари ҳайдар зулфида экан, нигоҳи узоқ кўчаларга кириб кетган, овози сирли хаёл гирдобида чир айлангандек туюларди.— Дафтарим узундан-узун... Ота меҳрига қонмай, гўдаклигимдаёқ етим қолдим. Қабрлари Халхин-Гол кўлининг қия қирғоғида. Бечора онам — тўқимачилик комбинатининг қўли қадоқ ишчиси — биттаю битта қизини, ёдгорасини ергаям, кўккаям ишонмас, яримта кўнглим.

ни ўқитмаслик йўлида бевақт оқарган сочлари супурги, чайир қўллари косов эди.

Мединститутни тамомлар эканман, устозларим қўярда-қўймай аспирантурада олиб қолдилар. Узингизга маълумки, 24 яшар қиз боланинг, нечоғлик истеъдоди бўлса-да, аспирантка номига етишуви — бу, албатта, осон гап; жўн мартаба эмас: онам иккимиз теримизга сизмас эдик. «Бу кўҳна дунёда аёл зотидан-ку пайгамбар чиқмапти, келиб-келиб энди табобат мумтози Ибн Сино чиқиб қолса нима дейсан, оппоғим!» дейишларини, тантиқланишларини қўймасдилар волидагинам... Баъзида эса: «Барногинам, 16 ёшимда куёвга беришганини айтувдим шекилли?.. Бу замон қизлари ўқишдан ўзга юмушни ўйлашмайди-я...» тарзидаги шамалар ҳам бўлиб турарди.

Қизларининг боши эса клиникаю лабораториядан чиқмас, кандидатлик минимумларини топшириш билан банд, раҳбарим Содиқ Каримович..

— Ким?!— пешонасидан совуқ тер чиқиб кетган Профессор ташвишда.— Содиқ... Каримович?

— Ҳа, доцент Содиқ Каримов илмий раҳбарим эдилар,— дея давом этади Барно Профессор ҳолатини сезмаган кишидай.— Қунларнинг бирида доцент бошига оғир мусибат тушди: хотинлари вафот этдилар. Одобларини сақлаб, дафн маросимида ҳам, кўнгил сўраб келган танишбилишларини кутинида ҳам у кишининг уйларида бўлдим. Бўлдим қайтиб чиқолмадим. Бир йил ўтар-ўтмас тўрт-беш яқинларимизни йиғиб, сиримизни ошкор қилдик. Утинсиз тутаган онам: «Шўр пешонам, қиз боқмаган эканман, 50 ёшлик бевага лойиқ бева асраган эканман...» дея менам юз ўгирдилар, янтоқдай ёниб дунёдан ўтдилар.

Яна. Шогирдини, ёш нарсани йўлдан чиқазиб хотин қилди, дашноми остида эримни мажлисга солишди, жазолашди: мени эса аспирантурадан ҳайдадилар. Барно деган бетийиқ аёлга эр эмас, молу дунё ҳавас эмиш...

Начора. Чидашдан ўзга иложни эп билмадик. Фақат, устига бир қилиқ қўшилди — у киши ичиши одат қилдилар. Шу орада ою куним яқинлашиб, Тоҳир-зуҳралар дунёга келишди. Иккимизниям овунчоғимиз, эзгу умидларимиз шулар. Мен — она, у киши — ота. Беқадрлик таъна тошлари унутилиб, тирикчилигимиз бир қадар изга тушгандай эди. Содиқ Каримович монографияларига янги-янги саҳифалар қўшила бошлади. Мен-да, ишга киришни ўйлардим.

Содиқ Каримович янги аспирантларини мақтаганлари сари, Тўлқинжон ундай, Тўлқинжон бундай, шу кетиши бўлса, беш-олти йилдаёқ академик бўлиши — икки карра

иккидек нақд, йигит эмас, қилич-а... қилич... деганлари сари вужудимда ўт ёнарди. Ахир, у киши бир вақтлар мен тўғримдаям қанча-қанча кўпирардилар. Нега энди жимлар? Ёки бор истеъдодим эрга тегиш билан сувга уриб кетдимми?.. Дилимни кир қилган бу маънос ўйлар болаларимни — жуссаси пишиқ, хушсавлат Тоҳиржон билан сувўтидек нозик, хушсурат Зухрагинамни кўрсам-ла шамол тирқиратган булут каби тарқалар: соғлигимда суюнчим, дард еганда ҳамдардим шу қўзичоқларим... дердим ўзимга тасалли бериб. Профессор, зерикмадингизми, балки...

— Утинман... сўрайман,— дерди бор вужуди диққатга айланган Профессор,— малол келмаса, давом этинг, хаёлингиз ҳалқаси узилмасин, онагинам.

— Майлиз... Баҳор эди. Якшанбалик нонуштасидан сўнг, болаларим билан истироҳат боғига боришга қасд қилдик. Оталариниям қисташган эди, у киши: «Ишим бор. Тўлқин келиши керак», баҳонасида қутулдилар. Ҳамиша шу: душанбадаям, якшанбадаям иш, фақат иш; болаларим шўхлиги ёқинқирамайди, хотинларининг кўнглига қараш эса аллақачонлар одатдан ташқари гап бўлиб қолган.

Тоҳиржон билан Зухрагинамни ювдим-тарадим, ўзимни-да жиним қўзиб, қизлик давримдаги либосу безакларимни ишга солдим. «Бугун келинчакликни ҳавас қилибсиз-да», деганларига ҳам кўнглим оғринмади.

Эндигина уйимиздан чиқмоқчи эдикки, қўнғироқ жинглади. Эшикни очдим. Юлдузи менга нечукдир ошна, қадди-басти тараш, юз-кўзларига илиқ табассум қўнган бир йигит қаршимда турарди:

— Узр. Адашмадиммикан?.. Содиқ Қаримович манзиллари?

— Марҳамат. Домла кутмоқдалар.

— Ташаккур. Бу дўндиқчалар болаларими?.. Танишайлик: отим — Тўлқин...

Юрагим «шув» этди-ю, орқага тортиб кетди. Шўрим! Наҳотки, бу лочинкелбат йигит ўша, бешинчими-олтинчими синфда, аниғн хотирамдан кўтарилган, жамалакларимни юлиб-юлқайвериб жонимдан безор қилган тирмизак, еру кўкка сизмас Тўлқинча бўлса?.. Икки юзидаги чуқурча ҳуснутзар бўпти-ку. Ё одам одамга ўхшайдими?

Шу хаёлотда уйимиздан нечук чиққанимни-да, истироҳат боғида кечган вақтни-да, билмадим, кўнглимга қилча нарса сизмай қолди. Уйлайсизки, дилим гала-гала каптарлар сайилгоҳию кимнингдир шафқатсиз ҳаракати уни беаёв тўзғитмоқда. Ишқилиб, уйга қайтмасам. Ҳалиги билан яна учрашувга ҳол, тоқатим йўқ.

Кун тиг тортиб болаларим югуришдан чарчашди. Уйи-миз томон йўл олар эканмиз, «талайгина фурсат ўтди-ку, кетгандир» қаноати бир оз тасалли берарди нотинч вужудимга. Эшикни очган Содиқ Қаримович болалари кўнглини сўрашним унутиб, кабинетларига кириб кетдилар. Қулоқ солсам, гангур-гунгур суҳбат авжида. Тўлқиннинг дўриллаган овози... Энди, бўлса: «Яхшиям кетмапти. Яна бир кўрар эканман...» фикри-зикри вужудимни оташдек қиздирар, муз сингари совутарди. Тандир ҳам иссиғида олади, деганларича, бу йигитнинг юлдузи мен бечорани неча кўйларга солар, истақларим тескарисини ўнгга айлан-тирар, боринги, ўзимни-ўзим танитай қолдим.

Тезгина болаларимни тинчлатганимдан сўнг, дастурхон ясаб, уларни таомхонага таклиф қилишга мажбур эдим.

Доира стол атрофида гир айланиб ўлтиришдик. Овқат орасида Содиқ Қаримович ер остидан назар ташлаб кўяр: «Шаштинг пастроқ, мазанг йўқми?» саволини бергандай имо-ишора қилардилар. Мен эса ўзимни тушунмасликка, тундликка солардим.

— Кетган келар, кетмонланган келмас, Содиқ Қаримович,— дерди Тўлқин. Чоғи кабинетда бошлаңган суҳбат давом этмоқда.— Шўрхокидан шувоқўт ҳам ўсмаган нокасларга қарши жангдан омон чиқишимга, сизларга ростини айтсам, сира инонмагандим.

— Иним Тўлқинжон, пешонангиз устаси фаранг сартарошнинг қайроғидек текис ясалган экан.

— Қайдам, Содиқ Қаримович.

«Тавба,— дердим ичимда,— йигит юлдузиям шу қадар иссиқ бўлар эканми? Фикр, юз-кўзидан фикр ёғилади-я. Икки энли қошлари ўртасидаги тугун ғайир, сербардош табиатидан нишона бўлса керак». «Инонмагандим» деганида чехрасида энгил табассум таралиб, кўзларидаги алланечук, менга кўпдан буён таниш шўх жилва юз чуқурчаларига кўчганида, бўғиним бўшаб, қўлимдаги пичоқ пастга тушса бўладими.

— Ҳарбий госпиталь врачлари,— давом этарди пичоқни кўтара менга қараб-қараб қўйган меҳмон,— ажални энгиб, борлиғини бомба зирапчалари ғалбир айлаган шогирдингизни оёққа қўйдилар. Шунда, дунёга янги таван туғилган аскар бола қолган умрини, агар ҳоли қудрати етса, тиббиёт йўлига инъом этувга аҳд қилди. Мана бугун, йигит аҳдимнинг ўтирик чиқмаслиги сизнинг қўлингизда, устоз.

«Сўзлари тугар-тугамас боши таъзимга келди. Кўзларим қуюқ, тўлқинсимон сочларида экан, мавлоно Жомий айтганлари фикримдан ўтарди:

Мевасиз шох бошин кўтаради тик,
Мевали шох боши саломда эгик...

Энди заррачам гумоним қолмади. Бу — ўша, бир куни «Барно менга ўптирди... ўптирди менга» деб тегажаклик қилиб мактаб майдончасини бошига кўтариб чопгани, уни қувиб тутиб жингалак сочларини чимдиб-чимдиб юлганим кўз ўнгимда турди-да, қўйди. Бўлганимча бўлдим: туриб кетай десам мажолим йўқ, ўлтираверай десам, ўриндиқдан йиқилиб тушмасимга ишончим қолмаган; шу ёшга бориб, эр кўриб, ҳаётимда сира-сира бу ҳолатга тушмаган, бу савдони чекмаган эканман...

Яхшиямки, сизди шекилли, ўрнидан тура қолди. Хайр-хўш қилар эканмиз:

— Домла, Барно опамлар мени таңимадилар. Биз мактабдош эдик, — деди-ю, гапни чувалтирмасдан чиқди-да, кетди.

Оёқларим қалт-қалт титрар, бошим тегирмон тошидек оғир, кўзларимни қоронғилик босганича «гуп» учганимни биламан. Бир вақтлар кўзимни очсам, ётоқхонамиздаман: кўзичоқларим кўзларида милт-милт ёш, эрим бошимда парвона. Қани энди, ер ёрилсаю мен бенавони ўз бағрига олса.

Шу-шу турмушимиз лаззати бузилди, тинчлигимни йўқотдим. Тунларим — бедор, кунларим — бесабр. Кўнглимга қил ҳам сиғмас, қўлим ишга бормас, қулоғим «тиқ» этган эшикда бўлиб қолди. Шайтон Тўлқин томон етаклар, шарм-ҳаё уни хаёлимдан қувлар эди. Зимдан кузатиб, юрган Содиқ Қаримович:

— Барноҳон, рангингиз синиққан. Эртанги дам олиш кунида далага, лола сайлига чиқсакмикан?— таклифини қилдилар.

— Ихтиёриз...— жавобини бердим.

— Жуда соз. Болалар ҳам бир яйрашади.

Саҳарда йўлга тушдик.

Кўклам: иффат, латофат, уйғоқ ҳаёт айёми. Нав-ниҳол, навқирон фаслнинг киши дилини ёзғувчи нозу карашмалари шу қадар кўпки!.. Ясси, ўркач-ўркач қирларнинг қия бағри. Табиат зим-зиллол гиламини бағри қон ёқут лолалар билан беаган. Бу манзарадан сармаст тўрғайлар «чир-чир» сайрашар. Кўзларида юлдуз чақнаган, пешоналарида маржон-маржон тер ялтираган болаларим қучоқлари

лолага тўлган. Содик Каримович эса машина соясида китоб кўриш билан банд эдилар.

Якка ўзим қир ошдим. Меҳримши тортган жўра лола сари яқин боришимни биламан. Қаёқдандир пайдо бўлишган жуфай тўрғайлар сайраши, чириллаши хатарнок пардаларга кўтарилгандай сезиларди, назаримда. Энгашдиму лолаларимни узишга қўлим бормади: саломга эгилишган ёқут кўнғироқчалар ҳимоясида, ер чуқурчасида заргар кунти билан тўқилган саватча — олачинор тухумчаларни ардоқлаган тўрғай иини кўрдим. Шу тобда хаёлимдан Тўлқин кечди. Тинч хонадонга безовталиқ олиб кирган йигитни ўзимнинг айни ҳаракатимга қиёс қилдим. Талай вақт ўйга берилдим чоғи, бошимни кўтарсам, қаватимда ҳалиги йигит — осмондан тушганиниям, ердан чиққаниниям пайқамай қолдим.

— Барно опа, тўрғайлар аламда, ошиёни бузилмасин?— дерди алланечук қалтироқ овозда Тўлқин.

— Опа дейшингиз сабабини англамадим? Мактабдош эканимизга иқрорингиз қайда?

— Сабаби — саловатингиз босгани...

— Қариб қопсиз денг?

— Йўқ. Менга ошна ўша кўзлар, фақат қиттак ўйчанроқ... Ўша жамалак, фақат ўримни бир қадар ўзгача...

— Уят эмасми?!

— Балки? Уятдир... Домлани, у киши оиласини ҳурматлаш қарзим, албатта. Аммоки, тўғрилиқ юзасидан, виждонга тескари бормаслик мақсадида айгиб қўя қолай.

— Ҳожати бўлмаса керак. Хайр.

— Илтимос. Бир нафас тингланг. Уйингизга борганимдан, қувноқ болалигим, тотли кунларим ўртоғини қайта кўриб қолганимдан ўта пушаймондаман... бағрим — мана шу лолалар бағри... дилим — ана у тўрғайлардай нотинч, аламда...

— Кўнгил очиқлигингиз учун миннатдорман,— ўзимни босишга, қинидан отиламан дегувчи қалбимга сув сепишга тириша, зўр-базўр давом эттиролдим сўзларимни.— Тақдирдан нолишга асосим йўқ. Гап шу ерда қолсин. Учрашмаслигимиз мақсад. Тўрғай ошиёни ҳам, домла хонадони ҳам, сизнинг йигит дилингиз ҳам озор чекмаслиги муддаом... Тўлқинжон, одамийлик юзасидан... илтижо қиламан... мен билан учрашувга фурсат изламаслик ваъдасини сўрайман сиздан?

— Ақлим қалбимни енголмас, сиз айтганча бўлсин, Барно,— деди-ю, мендан узоқлашди.

Ўзимни қаерга қўйишни билмаганимдан, тезроқ уйга

қайтиш йўлни қилдим. Кундузги ҳаловатимдан асар, тунги уйқудан қатра қолмаган. Эртаси домла институтдан хафа бўлиб қайтдилар: Тўлқин аспирантурадан кечиб, геологлар билан узоқ экспедиция сафарига қарор қилган эмиш. «Ёшлик — бебошлик экан, бундан буёқ аспирант зоти баримни ушлаб бўпти» сингари шикоятмуз мулоҳазаларини такрорлай кабинетларига шўнғиб кетдилар.

Менинг шууримда эса зиддиятлар кураши. Бир лаҳза Тўлқиннинг мард қалбига, оқил номусига таҳсин ўқисам, иккинчи дақиқа, қилмишига қарши қўзғаламан, унутиш учун, кўрмаслик ниятида йўл изламоқда, мен бечоранинг осойишталигини бузиб қочмоқни мақсад этган дейман, бир йиғлайман, бир овунаман... Севги нашъаси, шу ёшга кириб биринчи бор севги туйғусининг соҳибаси бўлиш... Бир эримга ачинаман, бир хотини қалбида севги ўтидан ҳатто қора чироқ ҳам ёқолмаган эркак шаънига нафрат ўқийман. Айбдор — ўзлари, дейман.

Кун кунни қувлаб, орадан бир йил чамаси ўтиб кетди. Бир кечаси Содик Қаримович уйга қайтмадилар. Азонга яқин телефонда:

— Барнохон, мени кутманглар. Бугун ҳам кеч қайтсам ажаб эмас,— деган эдилар:— Яхшиликми ўзи?— сўраб қолдим, кўнглим бир бахтсизликни сезгандай гулгулада эди.

— Кеча самолётда ановини олдириб келдик.

— Ановиңгиз ким?

— Қим бўларди? Тўлқин-да!— товушларида зарда, ғашлик ва ачиниш урғуси сезилиб турарди.— Оёғи остидagi тош кўчиб, жарга қулапти. Бёши ёрилган, кўп қон кетган, ҳуши ўзида йўқ.

— Умид... яшашлигига?

— Мингдан бири. Аҳволи мушкул... Болаларни ўпиб қўйинг!

Бу хунук хабар мени тошдек қотирди, ер билан битта бўлдим. Иситмам юзимга урди. У йигитнинг меҳригиёси... Бешафқат тақдир, наҳотки, мен бенавога чин севги чечагини шунчалик кеч раво кўрса-да, яна юлиб кетмоқчи бўлса?!

Барча кечинмаларимни ипга тизиб, тарозига солиб кўрдим: уйимизга кириб келиши, «Бағрим — мана шу лолалар бағри» дейиши, дабдурустдан жўнаб кетиши ва, ниҳоят, бу машъум хабар бир томонда, менга олам-олам яхшиликлар қилган Содик Қаримович, оила, бола-чақа бахти иккинчи томонда. Қай бирини танлашим инсофдан? Албатта, иккинчисини-да. Энди мен учун севги савдосига бало бор-

ми? Қўзичоқларимга бўлган меҳр-муҳаббатим қаршисида, ойла бурчи олдида кечиккан биринчи севги туйғуси денгиз кўпиклари гирдобидаги писта пўчоқ эмасми? Уфф-ф... бечора бошим!

— Бўлди... бугунча етар, онагинам, толиқдингиз, — бўғиқ овози зўрға эшитилган Профессор ҳам (ким билсин, бу балки, унинг-да ўз ёшлигидан даракдир) ҳиссиёт билан кўмилганди.— Манави дорини ичворинг-а, бош оғриғи таққа тўхтайди.

— Майлиз... Дафтаримни бекор очган ўхшайман. Зериктирдим, чамаси?

— Йўғ-эй, бажонидил... Айни муддао, фақат, кечмиш алангаси жонингизга андак азоб бермоқда, фаразимча?

— Азоб?.. Шу ўринда янглишган кўринасиз, Профессор. Азоб эмас, тотли ва аччиқ хотира, бахт ва бахтиқоралик тарихи. Хушингиз бўлса?

— Бажонидил. Қулоғим сизда, онагинам.

— Хуллас, нечук клиникага бориб қолганимни, палатасига кириб, қошу кўзини силаб ўлтирганимни ўзим ҳам билмайман. Палатага кирдим эримдан андиша қилсам-да, бўлгуси «мишмишлардан» ўлгудай чўчисам-да, уни ташлаб, қайтиб чиқолмадим. Боқдим, меҳр қучоғига ўрадим, ярасига малҳам, ҳаёт билан видосига тўсиқ бўлдим. Ниҳоят кўзини, жон сўровчи кўзларини очди:

— Барно, сизми?..— деганини биламан.

— Ялинаман, гапирманг... жим ётинг.

— Ваъдани бажаролмадим... кўринмаслик ваъдасини, кечиринг мени...

Бағримга олдим, кўзларидан тўйиб-тўйиб ўпдим. Севги ҳароратини, меҳрим оловини тўкиб солдим. Тўлқинжоннинг ялангтўши остидаги мард юраги қинидан отилгудай, бадани қизиган, кўзларидан тирқираб оққан ёшининг таъми лабларимни куйдириб, севги, чин севги, аёл қалбида уйғонган биринчи севги дардининг илоҳий сирларига пайванд қиларди, мен бечорани... йиғит бечорани... Кўкрагига ямоқ тушмаганига, ўз севгисини излаб йиллар ўтказганига, шу дақиқада бахтиёр эканига... эканимизга... имоним... имонимиз комил эди.

— Камалак!.. Барно, қаранг-а... камалак...— дея алаҳсирай бошласа бўладими.— Сир билан Аму қовушмоқчи бўлишса, камалак отар эканлар... Камалак Сирдан чиқиб, Амуга тушган... Шайдоси эдим... кўп изладим, камалакни...: Сизни... Камалак асл бўёқларини баҳор чечакларига қиёс этармиш... бодом, гилос, ўрик, шафтоли, зилол қирлар, ясси тепаликлар бағрида очилмиш лолалар, тўрғай эсингизда-

дир, лолалар ўз рангларини камалакка тақлид айлар эмишлар... Сиз шу камалак, лоларанг камалагим... Аммо, умрингиз... севгимиз... камалак умрига ўхшамаса... зора, абадий бўлса...

Мен бахтиқорани симобдай эритди-ю, жон бериб, ўлди-кетди Тўлқинжон. Дод солганимча палатани ташлаб чиқдим. Уни кўмдилар. Мени билганим, кун сайин, бир даста гулу мозористон бўлиб қолди. Қабри ёнида тунларни бедор ўтказиш — битмас-туганмас хаёл эди мен учун...

Тавбаларига таянган у киши эса, Содиқ Каримович, насиҳат қилиб кўрдилар — кор қилмади, меҳр-иззатни ошира инсофга келтирмоқчи бўлдилар — ёрдам бермади. Сўнгра, у одам бор аламини яна ичимликдан олишга тундилар. Қуну тун ичадиган бўлиб қолдилар. Болаларни қариндошларникига узатдилар. Уйимиздан имон кўтарилди. Ўз ёғимизга ўзимиз қовурилдик. Начора?!

Янги кўклам келиб, табиат кўм-кўк либосга беланганиниям, гулу чечаклар кишилар чиройига-чирой қўшганиниям пайқамай қопман. Икки баҳор ўртасида, атиги-я, шунча ўзгариш...

Оқшом қуйилар экан мозористонга кириб бордим. Атроф сув сепгандек. Фақат ғир-ғир эсан ҳайдар шамол кўз ёшларимни олиб кетишга тиришгандай, «кет, кет!» дея кўкракларимдан итаргандай. Йиғладим, овундим, яна йиғладим. Кечмиш баҳор... ясси қирлар... «Бағрим — мана шу лолалар бағри... дилим — ана у тўрғайлардай нотинч, аламда...» деган Тўлқинжоннинг қалтироқ, жарангли сўзлари кўзимдан, қулоғимдан, дилимдан аримас...

Ғира-шира тонготарда уйга қайтибман. Эшикни очиб, остонани босдиму бошимни бир совуқ нарсага уриб олдим. Кўзларимга инонмайман: у киши, ўзини коридор шифтига осган Содиқ Каримович мурдаси... Ҳуш-беҳуш полдаги хатни кўтардим:

«Барноҳон, мени қарғаманг. Шодлигимни, сизни йўқотганимдан сўнг, одамлик омонатини топшира қолдим. Тамом. Заифлик, беиродалик, афсуски, енгди. Энди бирон кимсага керагим йўқ — дўстларимгаям, сизгаям. Мени даврадан чиқазди. Балки ҳақдирлар. Қадрингга ўзинг етмасанг, ёру биродарлар ҳам беқадр қилишар экан. Беқадрликдан қўрқинг, узоқ бўлинг!

Тоҳир-Зухралар, гўдакларим қолишди. Пешоналарини силарсиз, токи етимлик хўрлигини чекмасинлар. Алвидо. Мени кечирарсиз умидида Содигингиз».

«Войдод!» солиб, кўчага ўқдай отилганимни биламан. Қолгани эсимда йўқ...

«Очилган дафтар» Профессорни тамом ҳангу манг айлаган. Унинг елкаси оғир тош остида, кўзлари бежо, олазарак, нафаси қисилган. Хайр-маъзурни унутганича палатадан, Барно қошидан чиқиб, йўлга тушади. Тонг отмоқда, сутдай тонг.

«Э, нодон одам, яна Профессормиш...Аҳмоқсан, беқадрсан,— кексалардек оғир қадам босаётган Профессор лаблари шу сўзларни ҳижжаларди.— Одам деганнинг ҳолаҳволидан огоҳ бўлиш ўрнига, меҳр-карам қўлини чўзиш ўрнига, дакангхўрозлик қипсан. Ишдан, партиядан ҳайдабмиз-а. Бу кечирилмас гуноҳни бўйинга олишим, тезроқ ўртоқларимга айтишим лозим. Ҳа, азизлар, беқадрлик — камоли телбалик!»